

Had de pastorie in Van Goghs tijd een 'pleisterlaag'?

Een heel speciale vraag die vaak gesteld wordt over de pastorie aan Berg 26 vindt zijn oorsprong in een schilderij en een tekening van Vincent, waarop de voorzijde van het domineeshuis wordt afgebeeld zonder muurankers (AO 1764) en kennelijk is voorzien van een pleisterlaag. Hoe zit het nu met die pleisterlaag? Was er die wel in Vincents tijd en waren de muurankers daardoor verborgen? In onderstaand artikel probeert gids Peter van Overbruggen een antwoord te geven.

Vincent heeft in zijn Nuenense periode de voorzijde van de pastorie twee maal afgebeeld. De eerste afbeelding is een schilderij dat hij maakte in het najaar van 1885. Het vooraanzicht van de pastorie en het koetshuis worden vanuit een zuid-westelijk perspectief in beeld gebracht, in warme herfsttinten. Je zou bijna kunnen denken dat Vincent daarmee – immers niet lang voor zijn definitieve vertrek uit Nuenen – zijn afscheid van dit huis in beeld brengt. Een tweede werk betreffende de voorzijde van de pastorie is een potloodschetsje, vrijwel vanuit dezelfde richting gemaakt, eveneens in september-oktober 1885. Op beide afbeeldingen ontbreken de muurankers (AO 1764) en zien we geen herkenbaar metselwerk van bakstenen. Het ziet eruit alsof de muur een volledig dekkende pleisterlaag heeft.

Schilderij & pen- en potloodtekening van de pastorie door Vincent (najaar 1885)

.....

In het heemkundeblad De Driehornickels (jrg. 6, nr. 1, mei 1997) bespreekt J. Jegerings deze kwestie. Hij stelt daarin aanvankelijk dat Vincent zijn "kunstenaarsvrijheid" heeft gebruikt en de pastorie niet werkelijkheidsgetrouw heeft weergegeven. Vincent heeft noch het baksteenmetselwerk noch de muurankers zichtbaar afgebeeld. Maar er bestaat volgens Jegerings een getuigenis, dat er toch echt een pleisterlaag op het metselwerk heeft gezeten. De schilder Nico Eekman, die van 1912 tot 1916 met tussenpozen in de pastorie woonde, heeft na de restauratie van de pastorie eind jaren '50 daarover geschreven. Hij levert in een artikel dat in 1960 in het tijdschrift Brabantia verscheen, uitvoerig kritiek op de restaurateurs die het pand volgens hem onherstelbare schade toebrachten: *"De voorgevel was van zijn pleisterlaag ontdaan en vertoonde een heel fraai metselwerk, maar dat Van Gogh in deze staat niet gekend had."* Eekman zou dus volgens Jegerings de oplossing geven, dat er echt een afdeklag op de muur gezeten heeft. Dat lijkt dan een logische verklaring voor het feit dat Vincent van Gogh ook de muurankers niet heeft weergegeven, die volgens Jegerings bij de verwijdering van de pleisterlaag (weer) tevoorschijn zijn gekomen.

Toch geen pleisterlaag

Het is voor mij echter de vraag of de verklaring zoals Jegerings die geeft helemaal correct is. Voor het samenstellen van het 'pastorieboek 1764-2014', dat ter gelegenheid van het 250-jarig bestaan in het voorjaar van 2014 verschijnt, heb ik diverse foto's ontvangen, die namelijk iets anders laten zien. Zo is er een duidelijke foto uit het archief van de familie Hofkes uit de jaren dertig van de vorige eeuw, waarop de muurankers heel duidelijk zichtbaar zijn. Ons is als schrijvers van het aanstaande boek nergens uit gebleken, dat tussen de periode van het verblijf van Vincent en de bewoning door de familie Hofkes (1928-1937) iets aan de voorgevel veranderd is, laat staan dat een *pleisterlaag* zoals boven beschreven al eens eerder (pakweg na de Van Goghtijd en vóór de bewoning door Hofkes) verwijderd zou zijn.

.....

Achterzijde pastorie rond 1930

Voorzijde pastorie medio jaren '30

Er is iets anders aan de hand. Zoals bij meer woningen in de 19^e en vroeg 20^e eeuw het geval was, werden bakstenen muren soms afgestreakt met een al of niet geheel dekkende cementbrij. Zo kon de wand van schoonmetselwerk een voorname aanzien aan het huis geven. Deze wijze van muurafwerking komt in Nuenen (en elders) vaker voor bij woonhuizen en boerderijen. De Vincentregidsen die het huisje van de toenmalige brievenaarder Thomas van Otterdijk aan Papenvoort 3 passeren, zullen hun gasten kunnen wijzen op een totaal afdekkende pleisterlaag. Daar zijn zelfs 'nepvoegen' in gemaakt om de suggestie te wekken van natuursteenblokken. Het schijnt dat ook de muurankers aan de zijkant nep zijn, d.w.z. geen functie hebben. Zo zijn er allerlei varianten in de afwerking mogelijk.

Brievenaardershuis Papenvoort 3

De laag die op de pastoriemuur werd aangebracht was echter vrij dun, zodat de baksteenstructuur en ook de muurankers duidelijk zichtbaar bleven, zoals de foto uit de jaren '30 laat zien. Het is eigenlijk beter om in dit geval te spreken van een *cementbrij-laag of cementsluier*. Bij de restauratie van de pastorie is die cementbrij in 1957 met zandstraaltechniek verwijderd. Ook is toen aan de onderzijde een gestukte plintstrook weggestraald die tegen het opspattende water was aangebracht. Mogelijk dat de voorgevel, immers gelegen op de Noordwestzijde, vroeger ook juist tegen regeninslag met een cementlaag was behandeld. Dat werd in die tijd vaker gedaan, omdat men geen spouwmuren kende en voor het metselwerk dikwijls kalkspecie gebruikt werd die niet zo watervast was. Aldus Jos Thielemans, bouwkundige en co-auteur van het aanstaande pastorieboek.

Anno 2013

Ik hoop zo wat meer duidelijkheid te hebben verschaft in de "brij van verhalen" over de pastorie, zij het dat Vincents motief om de muurankers niet af te beelden daarmee nog niet echt verklaard is.

.....

Overigens zal het "pastorieboek" ¹⁾ ook een aardige anekdote bevatten over de verwijdering van de cementlaag in 1957. Deze en nog ontelbaar veel meer (ook nieuwe!) wetenswaardigheden over dit prachtige historische pand houden wij voor u tot die tijd nog in petto.

Peter van Overbruggen, Vincentre-gids

¹⁾ **"Van domineeshuis tot Van Goghuis (1764-2014), 250 jaar pastorie Nuenen en zijn bewoners"**, geschreven door Peter van Overbruggen en Jos Thielemans, wordt op 29 maart 2014 gepresenteerd.